

УДК 351.756 (477+100)

ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ ВІЗОВОГО РЕЖИМУ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Мітряєва Світлана Іванівна,
кандидат історичних наук, старший науковий співробітник

Визначено моделі візової політики і практики різних країн світу. Розглянуто візові режими між Україною та іншими країнами й визначено їх симетричність або асиметричність з акцентом на країнах-сусідах – членах ЄС. Окреслено перспективи подальшої лібералізації візових режимів.

Ключові слова: візовий режим, візова лібералізація, симетричність та асиметричність візових режимів, місцевий прикордонний рух.

Лібералізація візового режиму між країнами є складником і тенденцією світових глобалізаційних процесів кінця ХХ та початку ХХІ ст. Основою ідеї лібералізації візових режимів є фундаментальні права людини на свободу пересування як усередині країни, так і за її межами. «Відкритість» або «закритість» кордонів для людей є своєрідним індикатором економічного та соціального розвитку суспільства загалом.

Кінцевою метою лібералізації візового режиму є *безвізовий режим пересування людей*. Такий безвізовий режим в'їзду до більшості країн світу згідно з даними [1] мають громадяни Великої Британії, Фінляндії і Швеції (можуть безвізово в'їжджати до 173 держав світу), Данії, Люксембургу, Німеччини і США (до 172), Бельгії, Італії та Голландії (до 171). Водночас громадяни Афганістану можуть безвізово подорожувати лише до 28 країн. Як бачимо, наразі візові режими між країнами світу є переважно *асиметричними*. Яскравим

прикладом такої асиметричності є візові відносини між Україною та країнами світу. Це зумовлює доцільність аналізу стану візового режиму між Україною та країнами світу, виокремлення проблем та окреслення тенденцій його подальшої лібералізації. Зазначене і визначає актуальність даної статті.

Джерельною базою дослідження стали міжнародні договори України, національні нормативно-правові акти, роботи вітчизняних експертів та науковців щодо різних аспектів візового режиму в'їзду громадян України до інших країн та навпаки, а також його лібералізації, зокрема наукові видання Міжнародного громадського об'єднання «Європа без бар'єрів» [2–6]. Водночас дослідження свідчать, що проблематиці лібералізації візового режиму між Україною та іншими країнами наразі бракує цілісного і системного підходу, що актуалізує подальші дослідження.

Метою даної статті є визначення симетричності або асиметричності візового режиму. Стратегічні пріоритети, № 2 (31), 2014 р.

му між Україною та країнами світу з акцентом на країнах-сусідах, виокремлення проблем та окреслення тенденцій подальшої лібералізації візового режиму.

Аналіз моделей візової політики і практики різних країн світу дає можливість виокремити такі візові режими:

- візовий режим «попереднього» оформлення, який передбачає спеціальні умови (правила) отримання візи певної країни через мережу її консульських офісів в інших країнах і порядок перетину її державного кордону та встановлений цією державою в односторонньому порядку або за домовленостями із цими державами;

- візовий режим «швидкого» оформлення, який передбачає спеціальні умови (правила) отримання візи певної країни безпосередньо на кордоні перед в'їздом до неї та встановлений цією державою в односторонньому порядку або за домовленостями з іншими державами;

- спрощений візовий режим, який передбачає особливий, відмінний від загальновизначеного країною візового режиму, порядок оформлення віз через мережу своїх консульських офісів для певних категорій громадян інших країн та встановлений в односторонньому порядку або за домовленостями з іншими державами;

- транзитний візовий режим, який передбачає можливість перетину кордону певної держави та перебування на її території впродовж визначеного часу для власників віз інших держав за умови прямування в ці країни;

- безвізовий режим.

У своїх візових політиках і практиках більшість країн застосовує одночасно декілька типів візових режимів.

Як бачимо, між візовим і безвізовим режимами є т.зв. проміжні режими або режими лібералізації. Однією з причини цього є те, що сам процес лібералізації візового режиму може здійснюватися одночасно або поетапно.

Звичайно, одночасне скасування візового режиму є найбільш швидким шляхом досягнення кінцевої мети лібералізації вищого режиму.

Поетапна ж лібералізація передбачає запровадження різних інструментів спрощення візового режиму та/або поступове розширення сфери їх дії. *Режим спрощеного візового режиму* може включати різний спектр механізмів та інструментів, зокрема спрощене оформлення віз для визначених категорій громадян усєї країни, режим *місцевого прикордонного руху* для жителів прикордонних

територій суміжних країн, особливі правила або винятки стосовно дипломатів, делегацій та осіб, що їх супроводжують, власників службових паспортів.

Слід зазначити, що під місцевим прикордонним рухом (*local border traffic*) розуміється спеціальний режим систематичного перетину кордону та перебування жителів прикордонних регіонів у визначеній прикордонній зоні сусідніх країн на підставі спеціального документа з метою родинного, соціально-культурного, туристично-оздоровчого, економічного, наукового спілкування.

Процес лібералізації візового режиму між Україною та іншими країнами відбувається двома шляхами. Тобто для громадян низки країн Україна одночасно запровадила безвізовий режим в'їзду та перебування на своїй території, а з іншими лібералізація здійснюється поетапно.

Так, станом на 1 січня 2014 р. режим в'їзду громадян з інших країн на територію України є таким:

- візовий режим для громадян 135 країн світу;

- режим безвізового в'їзду для громадян 63 країн.

Наразі до громадян України застосовуються:

- візовий режим при в'їзді до 157 країн світу, з яких до 28 країн режим в'їзду є спрощеним для визначених категорій громадян України та ще до 51 країни – візовий режим «швидкого» оформлення безпосередньо на кордоні;

- режим безвізового в'їзду до 41 країни.

Симетричність та асиметричність візового режиму України з іншими країнами наведено в табл. 1.

Таким чином, симетричний візовий режим встановлений між Україною та 89 країнами світу, асиметричний – 109. Слід зазначити, що 25 країн із числа країн, з якими візовий режим є асиметричним (безвізовим з боку України та візовим з іншого боку), застосовують різні інструменти та механізми спрощення, про що йтиметься далі більш детально.

Щодо безвізового режиму в'їзду на територію України, то до громадян різних країн цієї групи застосовані різні умови щодо терміну перебування. Так, кількість днів перебування:

- є нелімітованою для громадян Азербайджану, Білорусі, Молдови, Узбекистану;

- дозволена до 90 днів протягом 365 днів для громадян Аргентини;

- дозволена до 90 днів протягом 180 днів для громадян Австрії, Андорри, Бельгії, Болгарії, Бразилії (з метою туризму та бізнесу),

Таблиця 1

**Симетричність та асиметричність типів візових політик
між Україною та країнами світу**

Симетричність/ асиметричність візового режиму	Типи візових режимів (в'їзд громадян зазначених країн до України / в'їзд українців до зазначених країн)	Країни
Симетричний	Візовий / візовий	Алжир, Ангола, Афганістан, Багамські острови, Бахрейн, Беліз, Бермудські острови, Ботсвана, Бурунді, Венесуела, Габон, Гайана, Гвінея, Гвінея-Бісау, Гондурас, Екваторіальна Гвінея, Гренада (безвізовий для туристів), Еритрея, Ефіопія, Зімбабве, Індія, Індонезія, Ірак, Камерун, Китай (КНР), Кірибаті, КНДР, Колумбія, Народна Республіка Конго, Демократична Республіка Конго, Кот-д'Івуар, Куба, Лесото, Ліберія, Лівія, Мавританія, Малі, Марокко, Маршаллові Острови, Мексика, Мозамбік, Монако, Науру, Нігер, Нігерія, Нова Зеландія, ОАЕ (можливе «швидке» оформлення на кордоні), Пакистан, ПАР, Папуа-Нова Гвінея, Пуерто-Рико, Саудівська Аравія, Сенегал, Сінгапур, Соломонові Острови, Сомалі, Судан, Сьєрра-Леоне, Тайвань, Тринідад і Тобаго, Туркменістан, Уругвай, Філіппіни, Чилі, Центральноафриканська Республіка, Чад
	Безвізовий / безвізовий	Азербайджан, Аргентина, Білорусь, Боснія і Герцеговина, Бразилія, Бруней, Вірменія, Гонконг, Грузія, Ізраїль, Казахстан, Киргизстан, Македонія, Молдова, Монголія, Панама, Парагвай, Росія, Сербія, Таджикистан, Туреччина, Узбекистан, Чорногорія
Асиметричний	Візовий / візовий «швидкого» оформлення	Бангладеш, Барбадос, Бенін, Болівія, Буркіна-Фасо, Бутан, Вануату, В'єтнам, Гаїті, Гамбія, Гана, Джибуті, Домініка (Співдружність), Домініканська Республіка, Єгипет, Ємен, Замбія, Іран, Йорданія, Кабо-Верде, Камбоджа, Катар, Кенія, Коморські Острови, Коста-Ріка, Кувейт, Лаос, Ліван, Маврикій, Мадагаскар, Малаві, Мальдіви, Непал, Оман, Південний Судан, Руанда, Сан-Томе і Принсіпі, Сент-Вінсент і Гренадини, Сент-Кітс і Невіс, Сирія, Сент-Люсія, Суринам, Східний Тимор, Таїланд, Танзанія, Того, Тонга, Тувалу, Уганда, Фіджі, Шрі-Ланка
	Візовий / безвізовий	Албанія, Антигуа і Барбуда, Гватемала, Еквадор, Малайзія, М'янма, Намібія, Нікарагуа, Палау, Палестина, Перу, Сальвадор, Самоа, Свазіленд, Сейшельські острови, Туніс, Ямайка, Федеративні Штати Мікронезії
	Безвізовий / візовий	Австралія, Австрія, Андорра, Бельгія, Болгарія, Ватикан, Велика Британія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Канада, Кіпр, Корея, Латвія, Литва, Ліхтенштейн, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Португалія, Румунія, Сан-Марино, Словаччина, Словенія, США, Угорщина, Фінляндія, Франція, Хорватія, Швейцарія, Швеція, Японія
	Безвізовий / спрощений	Австрія, Бельгія, Болгарія, Велика Британія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Хорватія, Швеція, Чехія

Ватикану, Великої Британії, Греції, Данії, Естонії, Ізраїлю, Ірландії, Ісландії, Іспанії, Італії, Казахстану, Канади, Киргизстану, Кіпру, Кореї, Латвії, Литви, Ліхтенштейну, Люксембургу, Мальти, Нідерландів, Німеччини, Норвегії, Польщі, Португалії, Росії, Румунії, Словаччини, Словенії, США, Таджикистану, Фінляндії, Франції, Чорногорії, Хорватії, Швейцарії, Швеції, Чехії, Японії;

- дозволена до 60 діб для громадян Туреччини;
- дозволена до 30 діб для громадян Брунею;
- дозволена до 30 діб протягом 60 діб для громадян Боснії і Герцеговини та Сербії;
- дозволена до 14 діб для громадян Гонконгу.

Щодо безвізового режиму в'їзду громадян України до інших країн, то так само термін безвізового перебування є різним. Так, безвізове перебування є:

- нелімітованим при в'їзді та перебуванні в Азербайджані, Антигуа і Барбуда, Білорусі, Вірменії, Гватемалі, Гренаді (з метою туризму), Грузії, Молдові, Монголії, Нікарагуа, Росії, Узбекистані;
- дозволене до 183 діб у Перу;
- дозволене до 90 діб при в'їзді в Албанію, Аргентину, Бразилію (з метою туризму та бізнесу), Еквадор (з метою туризму), Ізраїль, Казахстан, Киргизстан, Македонію (до 15 березня 2018 р.), Панаму, Парагвай, Сальвадор, Таджикистан, Чорногорію;
- дозволене до 30 діб у Боснії і Герцеговині, Брунеї, Малайзії, Сербії, Тунісі (з метою туризму), Ямаїці (з метою туризму);
- дозволене до 60 днів у Туреччині;
- дозволене до 14 днів у Гонконзі.

Щодо візового режиму «швидкого» оформлення на кордоні, то в деяких країнах (ОАЕ, В'єтнам, Гана, Кувейт, Руанда, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Люсія, Суринам, Шрі-Ланка та ін.) оформлення візи на кордоні можливе лише за умови «попереднього узгодження з імміграційною службою» з наданням значної кількості документів. У деяких випадках це означає переважну потребу оформляти візи заздалегідь у консульствах, тобто режим є візовим. Для прикладу, *візовий режим «швидкого» оформлення візи на кордоні* ОАЕ є лише формальним, на практиці візу потрібно оформлювати завчасно в консульстві.

Слід зазначити, що взаємні поїздки громадян України та Білорусі можна здійснювати за внутрішніми та закордонними паспортами. До решти країн громадяни України можуть в'їжджати тільки за закордонними паспортами. Власники шенгенських віз можуть в'їжджати до Андорри, Болгарії, Ватикану

Стратегічні пріоритети, № 2 (31), 2014 р.

і Сан-Марино. Румунія дозволяє безвізовий транзит терміном до трьох днів.

Щодо візового режиму стосовно громадян України, то консульський збір за оформлення візи різниться між країнами. Важливе значення має також і місцезнаходження консульської установи. Для прикладу, оформлення віз для громадян України для в'їзду до Анголи, Бангладеш, Бахрейну, Бурунді, Габону, Гвінеї-Бісау, Екваторіальної Гвінеї, Еритреї, Ефіопії, Зімбабве, Камеруну, КНДР, Колумбії, Демократичної та Народної республік Конго, Кот-д'Івуару, Ліберії, Мавританії, Малі, Нової Зеландії, Саудівської Аравії, Сінгапуру, Сьєрра-Леоне, Чилі, Чаду та деяких інших відбувається у Москві. Відповідно, необхідність особистої присутності заявника при подачі документів здорожує візову процедуру. В окремих випадках необхідне також оформлення візи іншої країни, де знаходиться консульська установа, до округу якої входить Україна. Наприклад, така консульська установа Бутану знаходиться у Брюсселі, Гайани – в Лондоні, Буркіна-Фасо – у Берліні та ін.

Візовий режим з України із країнами ЄС – членами Шенгенської зони є таким:

- вартість консульського збору за оформлення шенгенської візи – 35 євро (70 євро у терміновому режимі);
- період оформлення візи – 10 робочих днів (до 30 календарних днів в окремих випадках, зокрема у випадку необхідності здійснення подальшої перевірки наданих документів; 3 робочі дні у терміновому режимі);
- термін тривалості візи – у разі транзиту повинен збігатися із часом, необхідним для транзиту, у випадку одноразової візи має включати додатковий «пільговий термін» – 15 днів, у випадку стандартної багаторазової візи – 6 місяців з перспективою видачі наступних віз із терміном дії до 5 років;
- термін перебування не повинен перевищувати 90 днів за період 180 днів [7].

При цьому країни ЄС із 2007 р. поступово лібералізують візовий режим для громадян України у відповідь на одностороннє скасування Україною візового режиму для його громадян у 2005 р., керуючись балканською моделлю лібералізації візового режиму в переговорах процесі, «Дорожньою картою» з візової лібералізації (затвердження якої відбулося під час саміту Україна–ЄС восени 2010 р.) та Планом дій з лібералізації візового режиму (ПДВЛ) [8]. Процес лібералізації візового режиму для громадян України з боку ЄС відбувається із застосуванням двох складників – режиму місцевого прикордонного

руху, а також режиму спрощеного оформлення віз для визначених категорій громадян усієї країни.

Зазначимо, що цей процес розпочався лише з вересня 2007 р. із підписанням двосторонньої Угоди між Україною та Угорщиною щодо запровадження режиму місцевого прикордонного руху для жителів прикордонних територій [9]. Фактично цей режим місцевого прикордонного руху почав функціонувати з 11 січня 2008 р. Враховуючи позитивні результати застосування цього інструментарію, відповідні угоди були підписані між Україною і Польщею [10] та Україною і Словаччиною [11] у березні і травні 2008 р. відповідно. Режим місцевого прикордонного руху почав функціонувати з 27 вересня 2008 р. між Україною і Словаччиною та з 1 липня 2009 р. між Україною та Польщею. Нині місцевий прикордонний рух став одним з ексклюзивних досягнень Європейського Союзу в напрямку лібералізації візового режиму з Україною. Детальну інформацію про це представлено в табл. 2.

У 2008 р. ЄС запровадив режим спрощеного оформлення віз для визначених категорій громадян усієї України [12]. Перелік категорій громадян України та суть візового спрощення наведено в табл. 3.

Таким чином, для визначених категорій громадян усієї України скасовано візові збори

за оформлення шенгенських віз, надано можливість оформлення багаторазових і довгострокових віз та запровадження режиму безвізових поїздок для власників службових паспортів.

Завдяки реалізації положень Угоди між Україною та ЄС про спрощення оформлення віз протягом останнього періоду відбулися позитивні зміни, серед яких слід відзначити значне збільшення кількості видачі безкоштовних віз, істотне збільшення відсотка видачі багаторазових віз (від 1 до 5 років), зменшення кількості відмов у видачі віз. У табл. 4 показано динаміку загальної кількості заявок від українських громадян на отримання шенгенських віз та кількість відмов.

Зазначимо, що крім головного виміру у візовому діалозі між Україною та ЄС – *практичного* (здійснення комплексних реформ в Україні), є ще й *політичний*, пов'язаний зі стриманими настроями щодо безвізового режиму деяких країн ЄС, які піддають сумніву здатність України дотримуватися правил ЄС, а також міграційними ризиками, що виникли після останньої хвилі розширення ЄС.

Підтримка Європою Євромайдану та революційних змін сприятиме ліпшому сприйняттю громадян України, втім, цього замало, аби очікувати на вирішення питання скасування віз лише політичним рішенням. Тому нова влада має подвоїти зусилля для

Таблиця 2

Режим місцевого прикордонного руху між Україною та країнами ЄС – сусідами України

Пільгові категорії	Суть спрощення
Жителі 384 українських і 244 угорських прикордонних населених пунктів	зона дії – 50 км уздовж спільного кордону; вартість дозволу – 20 євро (не стягується з інвалідів, пенсіонерів, дітей віком до 18 років та дітей, що знаходяться на утриманні, віком до 21 року); період оформлення дозволу – до 10 днів; період дії дозволу – від 1 до 5 років; термін перебування – не більше 90 днів
Жителі 280 українських і 299 словацьких прикордонних населених пунктів	зона дії – 30–50 км уздовж спільного кордону; оформлюється безкоштовно; період оформлення – від 60 до 90 днів; період дії дозволу – від 1 до 5 років; термін перебування – не більше 90 днів протягом одного візиту та загалом не повинен перевищувати 90 днів упродовж 6 місяців
Жителі 1545 українських і 1822 польських прикордонних населених пунктів	30 км уздовж спільного кордону; вартість дозволу – 20 євро (від цієї сплати звільняються інваліди, пенсіонери та діти віком до 18 років); період оформлення дозволу – не більше 60 днів з дня прийняття заяви, а в окремих випадках цей строк може бути продовжено до 90 календарних днів; період дії дозволу – до 5 років; термін перебування – не більше 60 днів з моменту перетину кордону, але загалом не більше 90 днів протягом кожних 6 місяців з дати першого перетину кордону

Режим спрощеного оформлення віз з боку ЄС для громадян України

Пільгові категорії		Вимоги щодо мети подорожі	Суть спрощення	
1	Пенсіонери	Відсутні вимоги	Безкоштовне оформлення віз	
2	Особи віком до 18 років (або особи до 21 року, які знаходяться на утриманні)			
3	Інваліди та особи, що їх супроводжують			
4	Особи віком до 25 років, які є учасниками семінарів, конференцій, спортивних заходів			
5	Учні, студенти, аспіранти і вчителі, які їх супроводжують	Навчання чи освітня підготовка	– безкоштовне оформлення віз; – термін дії візи – 1 рік (менше 1 року, якщо намір або потреба подорожувати часто або регулярно обмежені коротшим терміном) та 2–5 років за умови використання протягом останніх двох років однорічних багаторазових віз; – багаторазовий в'їзд	
6	Особи, які потребують лікування у країнах ЄС	Лікування		
7	Водії, які здійснюють міжнародні вантажні та пасажирські перевезення на територію держав-членів транспортними засобами, зареєстрованими в Україні	Професійна діяльність		
8	Учасники наукових, культурних та мистецьких заходів, у тому числі університетських та інших програм обміну			
9	Учасники офіційних програм обміну, організованих містами-побратимами			
10	Члени бригад поїздів, рефрижераторів, локомотивів міжнародних ешелонів, які прямують на територію держав-членів			
11	Учасники міжнародних спортивних заходів та особи, які їх супроводжують			
12	Учасники програм ЄС із прикордонного співробітництва			
13	Представники громадських і релігійних організацій			
14	Особи, які супроводжують осіб, що їдуть на територію ЄС для лікування			
15	Учасники офіційних програм обміну, організованих муніципальними одиницями			
16	Представники низки професій, які беруть участь у міжнародних виставках, конференціях, симпозіумах або інших подібних заходах			
17	Члени органів державної влади та місцевого самоврядування, конституційних і верховних судів			– безкоштовне оформлення віз; – термін дії візи – 5 років (менше 5 років, якщо термін повноважень/обов'язків/контракту/дозволу на проживання обмежені коротшим терміном); – багаторазовий в'їзд
18	Прокурори та їхні заступники			
19	Постійні члени офіційних делегацій			
20	Журналісти та члени технічного персоналу ЗМІ			
21	Підприємці та представники бізнесу			
22	Близькі родичі осіб, які проживають на території держав-членів ЄС	Відвідання родичів	Безвізовий режим поїздок	
23	Власники біометричних службових паспортів	Професійна діяльність		

Таблиця 4

Динаміка видачі шенгенських віз*

Показники	2010	2011	2012	2013
Візові заяви на отримання шенгенської візи типу «С» (од.)	972580	1142732	1,313,727	1589963
Відмови у виданні віз (од. / у % до загальної кількості заяв)	39879 / 4,1 %	39341 / 3,3 %	26646 / 2 %	29515 / 1,9 %

* Складено автором на основі даних Європейської Комісії

вирішення питання про скасування віз уже сьогодні. Нині перед Україною відкрилося «вікно» можливостей для вирішення питання безвізового режиму з ЄС протягом 1,5–2 років. Останнім часом громадські та політичні лідери Європи закликають скасувати візи для громадян України.

Керівництво ЄС шукає способи для винагороди українців за їх європейські устремління. Але є відповідні правила, і Україна повинна їх виконати. Ці правила передбачають, що необхідно пройти ще той відрізок шляху у виконанні пунктів Плану дій з лібералізації візового режиму (ПДЛВ), який залишився. Ідеться передусім про введення біометричних паспортів, зміну Закону України «Про єдиний державний демографічний реєстр» та антикорупційний пакет. Належні зміни мають відбутися і в політиці притулку та реадмісії. Паралельно із завершенням формування законодавчої бази ПДЛВ мають активно впроваджуватися ті напрями державної політики, що становитимуть основу виконання другої фази. За таких умов можна було б очікувати скасування віз для громадян України до 2015 р.

Найближчим часом планується лібералізувати візовий режим з Ісландією, Швейцарією,

Чилі, Сінгапуром і Венесуелою. Відповідні проекти угод перебувають на стадії підготовки.

Висновки

Таким чином, узагальнюючи, можемо констатувати, що Україна застосовує дві моделі у візовій політиці та практиці щодо громадян інших країн світу – візовий та безвізовий. Наразі візовий режим ще є переважно асиметричним. Для досягнення його симетричності ведеться активна робота з урядами тих країн, які входять до групи т.зв. пріоритетних країн. Передусім ідеться про країни-сусіди – члени ЄС. За умов виконання Україною всіх технічних критеріїв щодо візової лібералізації ця перспектива вже є короткостроковою. Очевидно, що після досягнення візової лібералізації з країнами ЄС, а також Ісландією, Швейцарією, Чилі, Сінгапуром і Венесуелою, розпочнеться робота МЗС, уряду та громадськості щодо лібералізації візових режимів з іншими країнами в довгостроковій перспективі. У цьому контексті прикладами для України є Велика Британія, Фінляндія та Швеція, громадяни яких можуть безвізово подорожувати майже до всіх країн світу.

Список використаних джерел

1. *Visa Restrictions Index / «Henley&Partners». Global Ranking Index. – 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.henleyglobal.com/files/download/VISA_Index_2013_Web.pdf*
2. *Візова політика країн ЄС в Україні. Підсумки громадського моніторингу – 2012 : інформаційно-аналітичне видання / Ірина Сушко, Ольга Супруненко, Олександр Сушко, Мар'яна Кузьо. – К., 2012. – 86 с.*
3. *Як Україна виконує План дій з візової лібералізації? Результати громадського моніторингу : інформаційно-аналітичне видання / Ірина Сушко, Наталія Беліцер, Олексій Хмара, Катерина Левченко [та ін.]. – К., 2012. – 93 с.*
4. *Як досягти безвізового режиму з Європейським Союзом? Досвід Західних Балкан для України : інформаційно-аналітичне видання / Ірина Сушко, Владімір Петроневіч, Сара Ніколіч, Гледіс Джіпалі [та ін.]. – К., 2011. – 96 с.*
5. *Безвізова Європа для країн Східного партнерства: шляхи досягнення : інформаційно-аналітичне видання / Аманда Пол, Олександр Сушко, Александра Штігльмай. – К., 2010. – 64 с.*
6. *Формуючи дорожню карту до безвізового режиму для громадян України у відносинах з Європейським Союзом : інформаційно-аналітичне видання / Олександр Сушко, Олексій Врадій, Ірина Сушко // Центр миру, конверсії та зовнішньої політики України. – К., 2009. – 44 с.*
7. *Регламент ЄС, Європейського Парламенту та Ради про запровадження Кодексу Спільноти з візових питань (Візового Кодексу) (від 16.06.2009 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.libr.dp.ua/misc/ev/novisa_publics1270655487.pdf*

8. *План дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=244813273&cat_id=223280190&ctime=1324569897648

9. *Угода про місцевий прикордонний рух між Україною та Угорщиною* (від 18.09.2007 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=244813273&cat_id=223280190&ctime=1324569897648; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/348_072

10. *Угода про місцевий прикордонний рух між Україною та Польщею* (від 28.03.2008 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=616_138&p=1251789577690164

11. *Угода про місцевий прикордонний рух між Україною та Словаччиною* (від 30.05.2008 р. із змінами від 17.06.2011 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/703_076; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/703_090

12. *Угода між Україною та Європейським Співтовариством про спрощення оформлення віз* (від 18.06.2007 р. із змінами від 23.07.2012 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_850